

Zeitschrift: Annalas da la Societad Retorumantscha
Herausgeber: Societad Retorumantscha
Band: 62 (1948)

Artikel: La Negaziun an Rumantsch-Surmeir : cuntribuziun agls studis da morfologia e sintaxa digl lungatg rumantsch
Autor: Uffer, Leza
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-216932>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 22.08.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

La Negaziun an Rumantsch-Surmeir

*Cuntribuziun agls studis
da morfologia e sintaxa digl lungatg rumantsch
da Leza Uffer, Savognin/St. Gallen*

Las furmas da negaziun èn en tgapetel tgi mossà da maniera evidainta las differenzas da la cuncepcziun linguistica tranter la Surselva e Surmeir d'ena vart e tranter Surmeir e l'Engiadina da l'otra vart. La situaziun centrala da Surmeir e per cunsequenza sia muntada e missiun da mediatour e da punt tranter igls dus idioms perfers da la Retoromania na sa fo valeir unicamaing aint igl domini da la fonetica e digl vocabulari, ma bain, e quegl ans para esser nia fignan ossa mengia pac accentuo, aint igl domini da la morfologia e da la sintaxa.

En oter tgapetel tgi ans mossà scu igl studi da la morfologia surmirana savess sarveir da rompa-veia per ena pi fritgevla ancligentscha vicendevla tranter Sursilvans e Ladins è la furmaziun digl futur an nos idiom. I fiss interessant ed er da grondischma muntada per la furmaziun ed igl svilup digl lungatg litterar surmiran, da stibgier la dumonda digl adiever da las differentas furmas verbals digl futur ainten la tschantscha digl pievel ed aint igls rars documaints da nossa litteratura. Dond en' igleida ad en pêr texts surmirans ed agls materials linguistics tgi possedain, vasainsa tgi sa laschan distinguer treis furmas futuras (prem futur):

- a) *igl futur an -arò* tgi nous cattain er aint igl franzos e talian e tgi è er igl futur da l'Engiadina: *ia scharo* (*deir: dicere*), *ia niro* (*neir: venire*);
- b) *igl futur cun -venio* tgi nous vain ansemel agls Sursilvans e tgi sto neir resguardo scu viglia furma futura indigena: *ia vign a deir* (*venio+dicere*), *ia vign a neir* (*venio+venire*);

- c) *igl futur cumponia da a e b*, tgi vign furmo pigliond scu auxiliar la furma futura digl verb neir ed aschunschond a questa igl infinitiv: *ia niro a deir* (*venire+habeo+dicere*), *ia niro a neir* (*venire+habeo+venire*).

A questas treis furmas digl amprem futur correspondan naturalmentg er treis furmas digl futur anterious: *ia sarò sto*, *ia vign ad esser sto*, *ia niro ad esser sto*.

I s'anclei tgi er nous Surmirans duvrain ulter da questas treis furmas futuras scu igls dad oters lungatgs savens igl *preschaint* per inditgier en' acziun futura: *duman vigna a tgesa*. Er igl *conjunctiv (-cundiziunal)* fo co e lo igl sarvetsch da futur: *ia vess da far quegl pusman*.

Nous cunstatain damai tgi tschintg furmas grammaticalas pon sarveir per exprimer en'acziun futura u en fatg niont. E da questas tschintg furmas vign fatg adiever tant d'en pievel scu da scriptuors tgi n'òn anc mai gia en manual tgi igls vess musso las divergenzas da concepziun tgi sa laschan cunstatar e construeir cunfrontond igls tschintg mods da verb futur. Igl è da cunstatar differenzas temporals e modalas:

- 1º *preschaint: ia fatsch (dalunga, duman)*: concepziun absolute maintg reala schi a quest preschaint na vign betg mess ena cundizion mediont ena construcziun cumplementara (*ia fatsch [duman] ... schi ...*); temporalmaintg è quest en futur approximo.
- 2º *conjunctiv (-cundiziunal): ia vess (mattain) da far*: an general concepziun modala, temporalmaintg manc limito tg'igl preschaint.
- 3º *-arò: ia fascharo (mattain)*: concepziun savens modala, taimp pitost approximo.
- 4º *-venio: ia vign a far*: concepziun absolutamaintg reala, taimp pitost alluntano.
- 5º *-venio + -arò: ia niro a far*: concepziun savens modala (*ia niro [bain] a far*), taimp pitost alluntano.

Nous savain cunstatar tg'igl futur an -arò vign duvro pi facilmente an Surses (e quegl er sainza igl attribueir ena funcziun modala) tgi an Sotses. Sotses preferescha ansomma igl futur cun -venio. Las furmas an -arò paran da sperder la funcziun modala

2° Startet e Leschas della lodevla terra da Surses (ms. Gia.)

Aint igls 43 tgapetels da quest documaint tgi è materialmaintg cunform agl manuscretg StS (1°) ma tgi saro scretg ca. 2 generaziuns pi tard, cattainsa angal 7 exaimpels da negaziun dobla: en' eda igl tip: *na — verb — betg*, 5 gedas igl tip: *na — v. auxiliar — betg — infiniteiv* ed en' eda igl tip: *na — verb auxiliar — betg — particip.*

Angal «na» sa catta 3 gedas.

La negaziun simpla «betg» incuntrainsa an 40 exaimpels, e quegl èn preschantos tot igls tips tgi nous vain cunstatu cunstruias cun negaziun dobla aint igl ms. StS. Schi nous faschain abstracziun digls 12 cass noua tgi «betg» ramplazza la cunstrucziun negativa ainten l'antitesa, restan damai 28 exaimpels da negaziun simpla, dantant tg'igl documaint pi vigil and canoscha angal 13.

La negaziun «ni . . ni» scu liom tranter dus members d'ena construcziun simpla ò ena furma defectiva: . . . *sche degi igl sias Omm, ni ella sez a Vender* (cap. 43). «Ni . . ni» tranter dus verbs d'ena frasa copulada ò las suandontas construcziuns: . . . *na possa betg santiztgiar ne dar parditgia* (cap. 7), . . . *la qualla aloura deia betg nigr paeida, u dada* (cap. 24), . . . *sche degi . . . ne impinar, ni treer davent . . .* (cap. 43).

Cunfirmamaintg agl grond domber da furmas da negaziun simpla «betg» è an consequenza er igl adiever digl adverb «nign» sainza «na». En sulet exaimpel sa catta ainten 43 tgapetels digl documaint: . . . *a schi na tgiattan nigna glioct da saramaint . . .* Furmas cun «nign» cunstatainsa 11.

En mussamaint per l'anzianitad digl manuscretg 1° è seiramaintg igl fatg tgi tant las furmas *betgia, bitgia* scu las furmas *nigin (nigina)* na sa cattan betg aint igl documaint 2°. Quest ultim canoscha angal *betg e nign*.

Igl è fitg interessant da cunfrontar en pêr furmas da negaziun aint igls dus documaints citos:

... il Vendader he oblija de Declarar tottalmaing ailg Comprader totta Gravetzas per not tge *nigijn non* resta anganno ..

Ilg stroff da quels tge Compran da pli tge queilg tge *non* pon Paer. Item *Nudegij Nigin* Marcader oder Comprar Ple tge queilg tge *non* pon paear ...

Gliè Plianauant schantò tge sche inna femna se Mareida or dela nossa Terra sche *nu* degij ni ilg siu om *ne* ella setz Pudeir Vender ilg Lour fons, *ne* ampinar, *ne* Trer dauent sainza Conseilg, *ni* saueir, *ne* Volunt dils sias Pli Tiers Paraints è hirtauels, a fin a tant tge *non* hon *bitgia* Unfans ansemel, Resaluont per lur Gront Basins è sustinamaint Dil Corp.

cap. 40 ... igl vendader è ublia da declarar totalmaing aigl Cumprader las gravezzas, parnot tge *ning* resta angano ...

cap. 41 Digl Stroff da quella, tge Compran ple tge queil, tge *na* possan paiar. *Ning* deja martgiadar, odar Cumprar ple tge queil tgèl possa paiar ...

cap. 43 Glè ple anavant tgschanto, sche eigna femna sa mareida or dalla nossa tearra, sche degi igl sias Omm, *ni* ella sez a pudeir Vendar igl lur fonns, *ni* impinar, *ni* treer davent, sainza Cunseigl, saveir e Voluntat digl sias pi tiars Paraints, e Irtavels antoccan, e tant di, scu *na non* Unfants ansemal; rasarvont par grond basigns, enecessitat digl sias Coarp.

3º Gion Wezel Dedual: Priedis

I sa tratta co d'en priedi salvo la 18avla dumengia sieva Tschungesmas digls 1843 a Brinzouls. Igl autograf dat pardetga d'en au tour linguisticamaintg mecta verso. Da tottalmaintg 29 furmas da negaziun èn 24 negaziuns doblas. Nous cattain 14 furmas «na . betg», exactamaintg 8 gedas igl tip: *na — verb — betg*, 4 gedas: *na — verb auxiliar — betg — infinitiv* e 2 gedas: *na — verb auxiliar — betg — preposizion+infinitiv (resp.+attribut)*.

Igls adverbs negativs èn consequentamaintg accumpagneas digl partikel «na». Igl documaint an questiun mossa en exaimpel

«na . . . mai», 7 exaimpels «na . . . nign(ia)» e dus exaimpels «na . . . navot». Da la negaziun copulada «ni . . . ni» sa catta en exaimpel: *Vign ia . . . a scandalisar nign ni par fraschladat ni par malezia . . .?*

Las 5 furmas da negaziun simpla («betg») sa distinguán digl puntg da vista da la construcziun evidaintamaintg da las 24 furmas doblas. Igl è 3 dumondas retoricas negativas e 2 imperativs: *cloma e betg ceda da clamar . . .!*; *Dolza la ti vogsch e betg ceda anfign tgi te as . . .!*; *Stò chegl betg am starmantar?*; *Vign ia forsa betg par tema . . . a lascher egr tot scu i vo . . .?*; *Vign ia forsa betg a dar mengia grond fè alla mia pigrizia . . .?*

Ins dastga co cunstatar tg'igls texts da Dedual demossan per l'amprem' eda ena tscherta logica e consequenza aint igl adiever da la negaziun. Igl muteiv pertge igls treis exaimpels da questiun n'òn betg la negaziun dobla saro quel tgi igl «na» vess ena pusizion proclitica: *Na sto quegl betg . . .*, *Na vign ia forsa betg . . .*, La furma dobla digl tip «betg + verb» tgi ò dad esser «betg na + verb» (*cloma e betg na ceda da clamar, dolza . . . e betg na ceda anfign . . .*) na vign strousch duvrada aint igl lungatg discurria dad oz, ma ella stuvess neir resguardada ainten la lingua litterara scu furma affec-tiva accentuada.

4º *Las Pravlas da la Crestomazia*

Questas pravlas èn neidas resdadas da divers quintaders ed èn stadas rimnadas da differents gidanters da Decurtins. Las 22 istor-gias mossan grondas variaziuns da stil e da grafeia. Ainten questi texts tgi preschaintan la tschantscha nacultivada ma originala da mintga de, sa mossà ena gronda prevalentscha da las furmas sim-plas cun «betg». Questas pravlas, scu er tot l'ulterioura litteratura surmirana èn en mussamaint cler e stget digl deplorabel fatg da la trascurada e negligentscha sintactica e stilistica davart digls noss scriptuors e mussaders. Ins ò sot l'influenza tudestga, assisteida da la litteratura sursilvana e surilvanisonta ve e daple laschea crudar, zond perfign — igl tge sa lascha demussar — scatschea cun inten-zion la negaziun dobla «na . . . betg». Igl è ansomma da star stupia da cattar ainten las pravlas da la Crestomazia tuttegna anc diversas interessantisches furmas cun «na».

Igl rèig contristo de nigliour ple la catar, vign malsang. La madretscha vò aigl catar e sporscha ad el ava. «Mai na saro veir», dei igl retg, «tgi peggia da tè en gott d'ava, anfign tgi te na vignst cun la Curia, bella Curia, chella am dess dar l'ava.» (nr. 1, 28—31). Igl goldschmied, tgi na veva betg daners avonda per paer or chel, damonda, noua tgi geian per chels ovs... Chels da tgesa na savvan ni liger ni screiver... Tots deian: «Nigl vandaign betg!» (nr. 2, 13—21) «Aber ia na sung betg sto bung da duminar la si noschadat — vignast er te betg a la riger.» (nr. 3, 2/3) Supunond, tgi igl serviaint na saptga ni liger ni screiver, dat el ad el per labour da volver mintga de en jìgl d'en grond codesch... Igl bab rateira la tschinta, e la noatg sieva igl nov patrung veva schon davent igl sis bel tgang e n'igl o mai ple cato. (nr. 4, 2/3, 29—31.) Rivo avant la madema ustareia nign na canoscha tge prenza, scu er aint igl casti digl rètg. (nr. 5, 17/18.) Igl om s'ampainsa da chegl ampurmetter, partge alla fegn igl pesch po betg nicr sigl sitg e an l'ava na vi mai igl lascher ecr... Noua tgi igl drac seia ia, nign na savva... Nous vessan co ovs da zerpent, per igl smardatger segl nas, schi stuessal crappar, aber nign n'è bung...» (nr. 6, 36/37, 19, 31/32, 38.) «Nign n'è schi pover scu ia e nign schi crudevel scu igl carstgang.» (nr. 8, 21.)

Egna da las raras furmas da «betga» aint igls documaints da la litteratura surmirana pi nova sa catta an nr. 10, 12 «*Schi ia dei «komm», schi niz, schiglio belga.*»

La cefra da proporziun tranter las negaziuns cun «na» e las furmas sainza «na» è ainten questas 10 ampremas pravlas exactamentg da 1 : 3.

5º *Listorgia da Bucobello*

Quest text, raquinto d'en excellent rasdader da pravlas, d'en om tgi possedeva da maniera absoluta la tschantscha digl pievel nasculo, dat sen 100 negaziuns angal 10 gedas la furma cun «na». Schi nous cunstatain tg'igls raquintaders da Decurtins (ca. 30—40 ons pi bod) ans davan anc 25 % furmas cun «na» e Spinas angal anc 10 %, aloura è quest fatg igl mussamaint evidaint da l'infiltrazion da spiert tudestg aint igl pansar linguistic d'en pievel tgi ò ena scola tgi n'è betg buna da cultivar la sintaxa rumantscha siond questa gio per igls mussaders «terra incognita».

Interessantischem è igl fatg tgi la negaziun para dad esser aint igl pansar da Spinas — quegl sa mossu er aint igls oters texts digl quintader — en «complex psicologic». Tala cunstataziun savainsa er far, observond l'oter material linguistic surmiran tgi nous possedain. Nous cattain da rar ena negaziun dobla isolada, ma bain cunstatinsa tg'ena tala furma vign adegna influenzada d'egna u da duas u plessas otras. Spinas raquinta (ed el raquinta sainza rategns cùn en' eloquenza admirabla) antieras tiradas tgi cuntignan anfingnan 50 negaziuns (per ex. p. 128—140) sainza tgi na fiss da cattar en sulet «na». Tot an egna furma'l la negaziun dobla e — scu sch'el fiss en mument cunsciant da la veira construcziun rumschta — lascha'l suandar a questa duas, treis otras, per cuntnuar puspe, sieva d'ena pôssa da raquint, cun las negaziuns simprias. En pêr exaiimpels duessan bastar per dar pardetga da quest interessant adiever da «na... betg» tar en bun raquintader: p. 124, 30 e s.: *El dei: «Ma ia geva tar chellas mattangs, ad el leva betg vartecr, ed ier vagnsa fatg batgareia a par am far tamecr, par tgi na gess betg ple, ò'l mess igl tgicr da la vatga se dess ad è ia or an mesa veia. Ad ia na va betg savia, va piglia ena furtga a catschea digl vainter aint a patto giu ad ainta l'ava.» Igl president dei: «Ja vess d'at arretar, at metter an fermonza, ma oramai tgi te isch nia a tgiso schi creia tgi te na fuias betg, ad usche amparneda vo a tga ad ia clamaro ansemen la gisteia a far santenztga.*

p. 126, 70/82: «*An chel tal e tal martgea è'gl nia angulo la jeglia digl rètg, a chel ò do igl decret- tgi tgi saptga dar an mang ella, possa la spusar, ma nign na so no l'è... Chels da la tga, vassond igl fem siva las fanestras se, dalunga saglias a vurdo tge tgi seia fi co, cun gronda angoscha tgi na vevan betg ava aintan visch-nanca.*

p. 140, 306: *Aintadem er'en tgaval vigl, maier-setg. Ma cun chel painsa'l na vigns betg or stalla, cun chel na vigna betg da cattar la mar alva.*

p. 142, 328 e. s.: *Bucobello naturalmantg veva se igl sies caput tgi nign n'igl vaseva, a vo dalunga siv' ella sen tgombra. Pi spert 'l ò gia saro 'gl isch, ò'l piglia giu igl sies caput a la princessa igl ò via ad ò tamia. Ma Bucobello dei: «Fo dabot, betg tema. Peglia dabot chegl te as roba da valetta e jugin. Te vigns sot igl mis caput a nign n'at vei.»*

p. 144, 363/374: *En bel de nonspitgidamaintg reivigl tot an en' eda cavaliers a tgavals an vischnanca da Bucobello, tgi nign na saveva nouas, ed az ferman davant la tgesa digl prisedent ... Ma an chels decs veva'l gist sis padregn survagnia en mat, ad el è sto padregn digl fegl da sis padregn, a gio tg'el na veva betg basigns da la tga, tg'el turnava a stav' aint igl palaz cun la princessa, ò'l jatg se la tga a sis figliol.*

6º P. A. Lozza: *En malfatg cloma en oter malfatg*

Ainten la prosa d'egn digl noss miglers autours cuntemporans cattainsa sen 100 negaziuns 20 furmas doblas. Igl text da Lozza mossu negaziuns cun «na... betg» + verb, particip, preposiziun, substantiv; ma nous cattain er «nign... na» e «na... nign». La copula «ni... ni» tratta'l a la tudestga, sainza metter «na». Tscher-tas gedas ins ò l'impressiun tgi la furma dobla vegia per Lozza ena furma affectiva (specialmaintg accentuada!). An general è igl adiever tant da la furma simpla scu da quella dobla zond arbitrar, q. v. d. ena regla tenor la cala igl autour vess da tscherner cun ena tscherta consequenza logica l'egna u l'otra furma n'è betg da cun-statar. Igl è dantant fitg interessant da saveir atschertar tgi la scu-verta fatga stibgiond las furmas da negaziun tar Spinas, igl raquin-tader popular, vala er per Lozza, igl novellist popular. Las nega-zius doblas, an tot 16, sa repartan sen las 7 paginas text scu suonda: p. 4 = 1, p. 6 = 6, p. 7 = 2, p. 8 = 2, p. 10 = 5. Igls exaimpels da pag. 6 e da pag. 10 dattan puspe pardetga da quest singular «complex psicologic anturn a la negaziun» (digl reminent ena tgossa tgi sa lascha cunstatar er per oters tgapetels da gram-matica e sintaxa) tgi para dad influenzar igl adiever da la furma «na... betg», furma periclitada tras la negligentscha da la scola e las influenzas gio citadas. Er Lozza, tschiff tg'el ò igl schlep da negar cun «na... betg» fo suandar en' antiera roscha negaziuns doblas. Co igls exaimpels da p. 6: — *Tschel sorta cun en tgea da barnia scu en penitent tgi n'ò betg survagnia l'absoluziung!* — *Ella vign giuador sbirigleida scu ena gagligna mez splimada!* — *«Schi ella na vegia betg chels deis vandia ena tschigulatta ad ensatgi?»* — *Anc egn è nia clamò tgi nign na spitgiva.* — *La tema e nervousadad tanscha en tal grad tgi blers sa desdan la notg cun en bratg:* «*Ia na*

sung betg sto!» — Igl inquisitour sa persvada tgi el na vigna betg tar ena conclusiun. — Igl inquisitour sainta per instinct tgi chel bargialer na so betg esser culpant;

e da pag. 10: — *El sainta igl pugn da Robert tgi igl smardatga ... Ma en sincer confess na fol anc ossa betg. Ma la noscha daratga na vot anc betg calar. — Ella n’ò betg lia suprimer la veta pruionta. — Schi vess la disgraztga da neir an chel stan, mai na cummettessa en sagond per cuatar igl amprem malfatg. — Cura te ast via tgi ella leva lascher alla nateira igl sies curs e na leva betg duvrar pillas, ast piglia ...¹⁰*

Cunfrontond questi texts surmirans tgi cumpeglan ena durada da ca. 200 ons, vainsa savia cunstatar ena sminuaziun carschonta digl adiever da la negaziun dobla. Tgi ena tala degeneraziun da la cunstrucziun rumantscha è igl resultat da la scola cun igl sies spiert germanisont e tgi la cunsenztga da la negaziun dobla schea anc aint igl pievel e spetga da neir dasdada — quegl demossa evidaintamaintg igl fatg tgi suonda:

A parteir digls 5 otgover 1946 cumpara mintga sonda la nova (ed amprema) gasetta per Surmeir «Igl Grischun Central»¹¹ tgi screiva cun gronda consequenza «na ... betg», «na ... ni ... ni», etc. Igl meis da matg 1946 ò scumanzo a compareir ainten la Gasetta Romantscha¹² en suppleaint mensil scu organ da l’Union Rumantscha da Surmeir «La Pagina da Surmeir». Dantant tgi aint igls nrs. da questa cumparias digl matg anfignan settember na sa cattan strousch exaiimpels da negaziun dobla, vignan las furmas da «na ... betg» igls davos meis duvradas adegna pi savens. Perfign collauraders da la «Pagina» tgi avant na scrivevan betg ena sulletta furma dobla, suondan oz igl exaiimpel digl mossaveia stilistic e grammatical tgi furma «Igl Grischun Central».

Ena tala tgossa na fiss mai pussebla schi na fiss betg en fatg indiscutabel tgi «na ... betg» vign sanctia scu unica furma completa e correcta da negaziun surmirana.

¹⁰ Nous ans ischan permess da curriger l’interpuncziun digl original tgi furma, scu digl rest tot la prosa digl «Sulom» an quest resguard ena veira inclinaziun avant la furma da la cunstrucziun tudestga.

¹¹ Stampareia: Iertavels da G. Casanova, Coira, editour e red. Leza Uffer, Savognin/S. Giagl.

¹² Stampa Romantscha, Mustér/Disentis.

Scu conclusiun lainsa dar ena curta elavurazion da las furmas negativas scu ellas resulteschan da questa labour e scu ellas vessan da neir resguardadas per mantigneir agl nos lungatg igl sies spiert.

1° *ná*, furmia accentuada, vign duvrada:

- a) Per dar ena rasposta negativa: *Gez vous questa seira? Ná!*
- b) per ramplazzar ena proposiziun negativa sieva «da»: *El dei da ná!*
- c) Per ramplazzar ena proposiziun negativa ainten la questiun dobla: *Vot far quegl u ná?* (er: *Vot far quegl u betg* — la furma: *Vot far quegl ni betg*, è absolutamaintg incorrecta).
- d) per negar ena singula expressiun d'ena frasa: *El veva cumarats ma ná ameis.* (Er: *El veva cumarats ma betg ameis.*)
- e) Per negar en adjectiv, en particip passo, en substantiv: *ena tgossa ná-liquida, en artetgel na-cuncludia, en Na-Rumannsch* (pi savens ins dovrà an quests cass: *nonliquida, noncuncludia*).

2° *ná*, avant vocal *n'* e *nan* (er: *non, nun*); furma inaccentuada derivada da «ná» (< non), vign duvrada:

- a) Ainten en cal locuziun vedra, scu per ex.: *quegl nan amporta* (ins ligia e sainta er: *non amporta, nun amporta*).
- b) Avant en cundizional: *Ia na savess tge deir, I para tgi na fiss da creir da quegl.*
- c) Scu «na»-expletiv (v. d. sainza valour da negaziun) sieva en imperativ cun tgi e conjunctiv final: *Fui avant tg'el na reiva, Vo avant tg'ins na sera igl isch.*
- d) An funcziun expletiva sieva expressiuns tgi pratendan en conjunctiv, scu: *i na maintga betg bler, i na para betg pussebel*, per ex. *I na maintga betg bler tg'el geia cugls peis a munt.*

3° *non* vign duvro:

- a) Per negar en infinitiv ainten ena locuziun: *robas da non deir, igl è uscheia, non da creir oter.*
- b) per furmar ena conjuncziun mediont en particip u en gerundi: *nonobstant, nondetg, nonsavond.*

*Strousch na fascheva'l igl sies dueir.
Nagliour na cattavas en piz fantschela.*

ni . . . ni:

- a) Scu liom tranter dus members d'ena construcziun simpla (angal en verb!) sto neir duvro da la maniera suandonta:
 na . . . ni . . . ni: *El n'ò ni ameis ni inimeis.*
 ni . . . ni . . . na: *Ni te ni ia na vain detg quegl.*

- b) Scu liom tranter dus verbs d'ena construcziun cumposta:
 na . . . ni . . . (na): *El na leva ni (na) saveva screiver la brev.*

ni cun la significaziun da «u» e «e» dastga neir duvro per collier dus members d'ena proposiziun negativa:

El è sto treis deis sainza bever ni magler¹⁵. Da prefereir è la furma: . . . sainza ni bever ni magler.

ni an pe da «u» an furma pusiteiva e funcziun da copula è absolutamente incorrect. Nous santign e ligain savens: *Vot star ni vot eir? Ast cumpro ni vandia?* etc. Furma correcta è an quest cas unicamaintg: *Vot star u vot eir? Ast cumpro u vandia?*

Nous vain savia cunstatar tgi tscherts mussaders digls noss unfants rumantschs, mussaders tgi òn acquisto lour cunaschentschas grammaticalas e sintacticalas angal tras igl studi digl lungatg tudestg,, cumbattan igl adiever da la viglia negazion dobla per facilitar agls sculars la translaziun verbala: *Ia (na) va betg savia -- Ich habe nicht gewusst.* Cunter ena tala tendenza (tgi na sa cuntainta betg angal da quest tradimaint ancunter l'orma digl lungatg e digl unfant) ed ena tala labour destructiva stuvainsa ans dustar cun totta vehemenza e clamar an ageid la sora lategna da la Gallia tgi ò tants tratgs comunabels cun nossa tschantscha malsana, tant tratgs morfologics scu sintactics. Questa orientaziun vers igl occidaint è ena necessitat urgentischma schi nous na lain betg veir tot igls noss sforzs da l'acziun rumantscha angal buns da salvar en corp sainza orma — en corp tgi, er sch'el vign salvo da la perdizion resta en corp mort. E nous lain salvar a l'orma lategna igl corp nutria ainten las nossas muntognas e vistgia da la teila filada da las nossas filieras e fasseida sen igls agens talers.

¹⁵ Schi nous mattain «e» an pe da «ni» stuvainsa rapeter igl «sainza»: . . . sainza bever e sainza magler.